

Dominika Drózdź

Trybunał dla Bośni i Hercegowiny jako możliwość odciążenia Międzynarodowego Trybunału Karnego dla byłej Jugosławii

Wiek XX przyniósł ze sobą szereg wojen, które oznaczały śmierć i cierpienie dla wielu milionów ludzi na całym świecie. Tylko w ciągu ostatniego półwiecza wybuchło ponad 250 konfliktów, w których zginęło ponad 86 mln osób cywilnych, głównie kobiet i dzieci, a ponad 170 mln ludzi zostało pozbawionych swoich praw, godności i dobytku¹. Odsetek ludności cywilnej wśród ofiar wojny wzrósł do niespotykanego wcześniej poziomu: w wojnach po 1945 r. 70% zabitych to ludność cywilna, a w latach 90. odsetek ten wzrósł do ponad 90%².

W latach 90. ubiegłego wieku miało miejsce szereg konfliktów w różnych częściach świata, w ramach których dochodziło do naruszeń prawa, zwłaszcza humanitarnego i praw człowieka. Masowe naruszenia praw człowieka, w tym ludobójstwo, w czasie konfliktów zbrojnych w tym okresie, w dobie globalizacji nie mogły pozostać niezauważone.

Wstępem do dalszych rozważań niech będzie stwierdzenie, iż w przeszłości niektóre sądy krajowe nie zawsze wywiązywały się z należących do ich jurysdykcji zadań. Dlatego też powołano do życia Międzynarodowy Trybunał Karny dla byłej Jugosławii (MTKJ) i Międzynarodowy Trybunał Karny dla Rwandy (MTKR).

Działania związane z utworzeniem nowego trybunału *ad hoc* wymagałyby m.in. współpracy z Radą Bezpieczeństwa ONZ oraz nakładów finansowych ze strony społeczności międzynarodowej. Jeśli jednak wyjątek potwierdza regułę, to MTKJ i MTKR będą jedynymi trybunałami *ad hoc* powstałymi na mocy rezolucji Rady Bezpieczeństwa. Za takim wnioskiem przemawia też rozpoczęcie funkcjonowania przez Międzynarodowy Trybunał Karny (MTK), do którego statutowych działań należy osądzanie sprawców najpoważniejszych zbrodni przeciw prawu

¹ Por. R.S. Lee, *Introduction. The Rome Conference and Its Contributions to International Law*, [w:] *The International Criminal Court. The Making of the Rome Statute. Issues, Negotiations, Results*, ed. R.S. Lee, Haga–London–Boston 1999, s. 1. Por. też <http://www.amnesty.org.pl>.

² Por. M. Renner, *Położyć kres konfliktom zbrojnym*, [w:] L.R. Brown, Ch. Flavin, H.F. French, *Raport o stanie świata. U progu nowego tysiąclecia*, Warszawa 2000, s. 201.

międzynarodowemu³. Bardzo istotne są przy tym względy ekonomiki procesowej. Ważnym argumentem dla państwa jest również ochrona swojej suwerenności i własnej kultury prawnej.

Z tego też m.in. powodu zrodził się pomysł utworzenia trybunałów karnych z elementem międzynarodowym, w odpowiedzi na potrzebę osądzenia sprawców naruszeń prawa, zwłaszcza humanitarnego, w związku z konfliktami z lat 90. ubiegłego wieku. Wypracowane mechanizmy przewidują ukaranie sprawców na terenach, na których przestępstwa zostały popełnione. Zasadniczym celem, jaki przyświecał utworzeniu trybunałów karnych z elementami międzynarodowymi, jest, podobnie jak w przypadku międzynarodowych trybunałów karnych, wyeliminowanie bezkarności sprawców przestępstw, w szczególności najpoważniejszych naruszeń prawa humanitarnego. By to osiągnąć, trzeba było powołać odpowiednie organy mogące zrealizować postawione przed nimi tak określone zadanie. Oznaczało to bądź rekonstrukcję całego wymiaru sprawiedliwości, który uległ zniszczeniu w trakcie działań zbrojnych (sądy w Kosowie oraz Timorze Wschodnim), bądź powołanie od podstaw nowych sądów (Trybunał Specjalny dla Sierra Leone, Nadzwyczajne Izby w Kambodży, Trybunał dla Bośni i Hercegowiny). Funkcjonowanie trybunałów karnych z elementem międzynarodowym powiązać można ze zwiększającym się wpływem prawa międzynarodowego na systemy prawa krajowego.

Trzecim modelem odpowiedzialności karnej są sądy krajowe przy wsparciu ze strony społeczności międzynarodowej. Takie sądy zostały utworzone. Uwaga ta dotyczy trybunału w Iraku, utworzonego przy wsparciu Stanów Zjednoczonych czy Wielkiej Brytanii, oraz sądów krajowych w Serbii – przy wsparciu ze strony OBWE, MTKJ oraz UE.

W dniu 12 listopada 2000 r. Wysoki Przedstawiciel promulgował Prawo dla Trybunału dla Bośni i Hercegowiny, które 3 lipca 2002 r. zostało uchwalone przez Parlament Bośni i Hercegowiny. Prawo to wyznacza kompetencje powołanego przez Parlament pięć dni później – 8 maja 2002 r. – Trybunału dla Bośni i Hercegowiny. W tym samym dniu powołanych zostało siedmiu sędziów tego Trybunału⁴. Dzień ten określany jest jako Dzień Trybunału dla Bośni i Hercegowiny.

W 1995 r. podpisano porozumienie z Dayton. Na jego mocy powołano nowe instytucje, które miałyby stać na straży pokoju i stabilizacji na terytorium objętym porozumieniem. Jedną z takich instytucji był urząd Wysokiego Przedstawiciela powoływany przez Radę Bezpieczeństwa ONZ. Podstawą funkcjonowania

³ Por. Preambuła Statutu Międzynarodowego Trybunału Karnego; por. art. 5. i 6. Statutu MTK. Jurysdykcją MTK zostały objęte: zbrodnie ludobójstwa, zbrodnie przeciwko ludzkości, zbrodnie wojenne oraz zbrodnie agresji. Ta ostatnia wciąż wymaga jej przyjęcia przez państwa-strony Statutu MTK.

⁴ <http://www.sudbih.gov.ba/?opcija=sadrzaj&kat=7&id=15&jezik=e>.

Trybunału dla Bośni i Hercegowiny stały się decyzje tego państwa oraz Wysokiego Przedstawiciela. Trybunał dla Bośni i Hercegowiny ma zatem wspomagać MTKJ, ponieważ ten ostatni nie zdąży już osądzić wszystkich sprawców, którzy popełnili zbrodnie objęte jurysdykcją przedmiotową MTKJ⁵.

W 2005 r. powstał w Bośni i Hercegowinie (BiH) sąd krajowy nazywany Izłą do spraw Zbrodni Wojennych (*War Crimes Chamber*). Sąd ten miał po pierwsze pomóc rozładować MTKJ przez przejęcie lżejszych spraw. Był on odpowiedzią na apel prokurator Carli del Ponte, by sposobem na rozładowanie MTKJ było utworzenie kolejnego trybunału z elementem międzynarodowym na terenie Bośni i Hercegowiny, bo z tego właśnie państwa pochodzi najwięcej spraw⁶. Podstawowym celem utworzenia tego sądu było zatem odciążenie MTKJ, który byłby władny przekazać niektóre lżejsze sprawy odnoszące się do przestępstw popełnionych przez obywateli tego kraju. Jak stwierdził Wysoki Przedstawiciel Paddy Ashdown: „Przez pokazanie swojej woli i gotowości zmierzenia się z tymi sprawami, Bośnia podkreśliła, że przestępstwa popełnione na terytorium tego państwa mogą być osądzone tutaj, powinny być tutaj osądzone i nie powinny zostać odesłane do innego państwa”⁷. Kolejnym celem było zrekonstruowanie systemu sprawiedliwości w Bośni i Hercegowinie. Trybunał składał się z trzech sekcji: Karnej, Administracyjnej i Apelacyjnej. Sekcja Karna składała się z Izby do spraw Zbrodni Wojennych, do spraw Przestępczości Zorganizowanej, do spraw Korupcji oraz do spraw Przestępczości Zorganizowanej⁸. Ważnym celem było także promowanie procesu rekoncylacji w tym państwie, przez pociąganie sprawców do odpowiedzialności karnej⁹. Do 31 grudnia 2006 r. dziewięć osób zostało przekazanych przez MTKJ Trybunałowi dla Bośni i Hercegowiny¹⁰. Wymienia się tu sprawę Gojko Jankovicia i Radovana Stankovicia. Sprawa Kravicia z 2008 r. wiązała się z osądzaniem oskarżonych za popełnienie przez nich zbrodni ludobójstwa. Nie budziła większego zainteresowania, do momentu odczytania wyroku. Był to test dla tego sądu¹¹. Sprawdzano możliwości poradzenia sobie z wielością oskarżonych i zawilocią

⁵ Odciążenie MTKJ w taki sposób wydaje się być wskazane, skoro zamierza on zakończyć swą działalność w I instancji w 2011 r.

⁶ Por. *Address to the United Nations Security Council by the Prosecutor of the International Criminal Tribunals for the former Yugoslavia and Rwanda, Mrs Carla Del Ponte*, 27 XI 2001, <http://www.ictt.org/ENGLISH/speeches/delponte271101sc.html>. Por. też B. Kamp-schorr, *Bosnia to Try Its War Criminals, But Is New Court Up to the Job?*, „Christian Science Monitor”, 23 XII 2003.

⁷ D. Sito-Sucic, *Bosnia to Open Own War Crimes Court*, Reuters, 6 III 2005.

⁸ D. Drózd, *Zbrodnie ludobójstwa w międzynarodowym prawie karnym*, Warszawa 2010, s. 104–105 (wraz z cytowaną tam literaturą).

⁹ *War Crimes Chamber for Bosnia and Herzegovina*, <http://www.trial-ch.org/en/resources/tribunals/hybrid-tribunals/war-crimes-chamber-in-bosnia-herzegovina.html>.

¹⁰ *Tamże*.

¹¹ L.J. Nettelfield, *Courting Democracy in Bosnia and Herzegovina. The Hague Tribunal's Impact in a Postwar State*, Cambridge 2010, s. 265.

sprawy. Można uznać, że test wypadł dla tego trybunału pomyślnie. MTKJ miał przekazywać do Trybunału w Bośni i Hercegowinie trzy grupy spraw:

1) sprawy rozpatrywane pod auspicjami postanowień „Zasad Drogi” (*Rules of the Road*). W 2006 r. porozumienie rzymskie ustanowiło „Zasady Drogi”, które dotyczyły reguł współpracy między MTKJ i lokalnymi sądami. Sprawa najpierw musiała zostać zaakceptowana przez MTKJ, zanim lokalny sąd wystawił nakaz aresztowania osoby podejrzanej/oskarżonej w danej sprawie. „Chociaż mechanizmy koordynujące stworzone zostały tuż po wojnie, przenoszenie spraw do sądów lokalnych napotkało na szereg trudności. Wcześniej, gdy funkcjonował departament ds. «zasad drogi», do priorytetów MTKJ nie należała lokalizacja procesu, lecz sala sądowa trybunału”¹². Zanim stworzono formalną procedurę dotyczącą przenoszenia spraw z MTKJ do sądów krajowych, upłynęły trzy lata¹³;

2) sprawy przekazywane na zasadach Proceduralnych i Procesowych 11 bis, zgodnie z którymi osoby wskazywane przez MTKJ mogły być skierowane do innego sądu przy spełnieniu przesłanek z art. 11 A Reguł Procesowych i Dowodowych dla MTKJ, o czym szerzej poniżej;

3) sprawy, w których dochodzenie prowadzone było początkowo przez MTKJ, jednak oskarżeni nie spełniali wszystkich kryteriów pozwalających na osądzenie ich przez MTKJ, tzn. sprawy dotyczące tych osób nie dotyczyły osób najbardziej odpowiedzialnych i z tego powodu nie został sformułowany akt oskarżenia przez MTKJ¹⁴.

Jako że w sądzie tym pracowali także sędziowie z innych krajów, nie tylko krajów byłej Jugosławii, należy sformułować tezę, że i w tym przypadku został utworzony trybunał z elementem międzynarodowym. Pomimo że trybunał ten poradził sobie ze sprawą o najpoważniejszą zbrodnię na świecie (zbrodnię ludobójstwa)¹⁵, nie uchroniło go to od ograniczeń związanych z dalszym zatrudnianiem międzynarodowych sędziów.

W maju 2009 r. Rada Ministrów Bośni i Hercegowiny głosowała za nieprzedłużaniem mandatu dla sędziów międzynarodowych i prokuratorów międzynarodowych pracujących w ich kraju. Ich mandat miał wygasnąć wraz z końcem 2009 r. Prezes Trybunału i inni członkowie starali się o przedłużenie mandatu. Przewodniczący Rady Ministrów BiH prowadził kampanię na rzecz opuszczenia stanowisk przez międzynarodowych sędziów i prokuratorów. Zbiegło się to w czasie z podejmowaniem decyzji przez prokuratorów co do przyszłych podejrzanych/oskarżonych przez ten Trybunał¹⁶. We wrześniu 2009 r. parlament Bośni

¹² *Tamże*, s. 244–245.

¹³ L. Fletcher, H.M. Weinstein, *A World unto Itself? The Application of International Justice in the Former Yugoslavia*, [w:] *My Neighbor, My Enemy. Justice and Community in the Aftermath of Mass Atrocity*, ed. E. Stover and H.M. Weinstein, Cambridge 2004, s. 42.

¹⁴ L.J. Nettelfield, *dz. cyt.*, s. 245.

¹⁵ D. Dróżdż, *dz. cyt.*, s. 104–105.

¹⁶ Co do całości akapitu: L.J. Nettelfield, *dz. cyt.*, s. 266.

i Hercegowiny głosował za nieprzedłużaniem mandatu dla międzynarodowych sędziów i prokuratorów. 14 grudnia 2008 r., w dniu, w którym wygasł mandat dla sędziów i prokuratorów, Wysoki Przedstawiciel wypowiedział się za przedłużeniem ich mandatu, z wyłączeniem Izby ds. Przestępstw związanych z Korupcją, dla której mieliby pełnić jedynie funkcję doradcą¹⁷.

W Bośni i Hercegowinie przyjęto prawo pozwalające Izbie ds. Zbrodni Wojennych na przekazanie oskarżonych z MTKJ do Trybunału dla Bośni i Hercegowiny. Przekazanie (*transfer*) spraw z MTKJ do trybunału z elementem międzynarodowym dla Bośni i Hercegowiny następuje przy zastosowaniu reguły 11A Reguł Procesowych i Dowodowych dla MTKJ¹⁸. Zasada ta umożliwia przekazanie sprawy oskarżonego np. do Bośni i Hercegowiny „niezależnie czy znajduje się on w areszcie MTKJ, czy też nie. MTKJ rozważa ciężar popełnionej przez oskarżonego zbrodni i sprawdza, czy w miejscu, do którego zostanie przekazany oskarżony, wykonywana jest kara śmierci i czy zostanie mu zapewniony uczciwy proces”¹⁹.

Ponadto Trybunał dla Bośni i Hercegowiny prowadzi także postępowania karne przeciwko oskarżonym, którym zarzuty nie zostały postawione przez MTKJ. Trybunał ten osądza zatem także tych, którym postawiono zarzuty popełnienia zbrodni wojennych w rozumieniu przyjętym dla tego trybunału²⁰, nawet jeżeli nie zostali oni oskarżeni, jak wskazano wyżej, przez MTKJ.

Na terenie Bośni i Hercegowiny trzeba było powołać sąd krajowy do osądzenia lżejszych spraw, ponieważ MTKJ został powołany dla osądzenia sprawców czynów stanowiących poważne naruszenia prawa humanitarnego (*serious violations of international humanitarian law*)²¹, popełnionych na terenie byłej Jugosławii od 1991 r., a nie był w stanie osądzić wszystkich spraw objętych jurysdykcją przedmiotową tego trybunału.

Dlatego też do Trybunału dla Bośni i Hercegowiny zostało przekazanych z MTKJ dziesięć spraw, z czego dziewięć z nich udało się zakończyć, a jedna sprawa, w której oskarżonym jest Milorad Trbić, nie została jeszcze rozpatrzona w drugiej instancji. W pierwszej instancji M. Trbić został skazany na karę trzydziestu lat pozbawienia wolności, postępowanie apelacyjne nie zostało jeszcze zakończone²². Pierwszym oskarżonym przekazanym przez MTKJ był R. Stan-

¹⁷ *Tamże*, s. 267.

¹⁸ Co do całości akapitu por. *Looking for Justice. The War Crimes Chamber in Bosnia and Herzegovina*, „Human Rights Watch” 2006, vol. 18, no. 1(D), s. 2–5.

¹⁹ Art. 11A Reguł Procesowych i Dowodowych dla MTKJ.

²⁰ Akty prawne dostępne na stronie internetowej: <http://www.sudbih.gov.ba/?opcija=sadrzaj&kat=6&id=20&jezik=e>.

²¹ Por. pkt 1. SC. Resolution S/Res/808 (1993), 22 II 1993 oraz pkt 2. SC. Resolution S/Res/955 (1994), 08 XI 1994, art. 2 Statutu MTK.

²² D. Erjavec, P. Robinson: *Mladic Could Be Tried After Tribunal Closes*, „Balkan Insight”, 10 III 2010, <http://www.globalpolicy.org/international-justice/international->

ković. Został skazany 14 listopada 2006 r. na szesnaście lat pozbawienia wolności za tortury, zgwałcenie i morderstwo nieserbkiej ludności cywilnej pomiędzy kwietniem 1992 r. a lutym 1993 r.²³

Jest to kolejny etap upaństwowiania międzynarodowego wymiaru sprawiedliwości, na który to proces uwagę zwrócił Carstin Stahn, dokonując powyższych obserwacji na tle procesu tworzenia trybunałów karnych z elementami międzynarodowymi²⁴. Proces ten ma charakter odwrotny do tego, który doprowadził do utworzenia MTKJ i MTKR, kiedy wspierano wysiłki na rzecz utworzenia systemu międzynarodowego sądownictwa karnego. Wątpliwości co do podstaw prawnych, które pozwalałyby na powołanie tych trybunałów, znaczne obciążenia dla społeczności międzynarodowej związane z utrzymaniem tych trybunałów, powołanie MTK doprowadziły do przesunięcia ciężaru osądzania sprawców naruszeń prawa podczas konfliktu zbrojnego z międzynarodowych trybunałów karnych na sądownictwo z elementem międzynarodowym. Odwrotność obecnego procesu polega na przekazywaniu kompetencji sądom krajowym.

Proces przekształcania Trybunału dla BiH w sąd krajowy zgodny jest z obecnymi tendencjami na świecie zmierzającymi do przekazania jurysdykcji sądom krajowym. Tak stało się w przypadku Specjalnych Składów Sędziowskich ds. Poważnych Przestępstw na Timorze Wschodnim czy Trybunałów z elementem międzynarodowym w Kosowie. Oznacza to zatem m.in. przeniesienie odpowiedzialności za sprawy o zbrodnie międzynarodowe na sądy krajowe, brak wsparcia finansowego ze strony innych państw na świecie oraz zakończenie pracy w składach sędziowskich przez sędziów międzynarodowych.

W przypadku Bośni i Hercegowiny około trzydziestu państw zdecydowało się przeznaczyć ok. 15,7 mln euro na powołanie trybunału dla osądzenia lokalnych sprawców, którzy popełnili swe czyny w Bośni. Budżet na pięć kolejnych lat wynosił ok. 38 mln euro. Z kolei sędziowie z innych krajów niż Bośnia i Hercegowina będą pracować w tym trybunale do końca 2010 r.²⁵ Zbiegnie się to z planowanym na koniec 2010 r. zakończeniem spraw w pierwszej instancji przez MTKJ. Do połowy 2013 r. Trybunał ma zakończyć sprawy w drugiej instancji.

Współpraca Trybunału dla Bośni i Hercegowiny z MTKJ została oceniona przez prezesa MTKJ Patricka Robinsona pozytywnie. Oceniał on korzystnie proces przekazywania spraw z MTKJ do Trybunału dla Bośni i Hercegowiny określany mianem realizacji strategii wyjścia (*exitstrategy*)²⁶.

criminal-tribunals-and-special-courts/international-criminal-tribunal-for-yugoslavia/48852-patrick-robinson-mladic-could-be-tried-after-tribunal-closes.html.

²³ *War Crimes Chamber...*

²⁴ Por. C. Stahn, *United Nations Peace-building, Amnesties and Alternative Forms of Justice: A Change in Practice?*, „International Review of the Red Cross” 2002, no. 845, s. 204.

²⁵ <http://www.balkaninsight.com/en/article/courting-democracy-in-bosnia-and-herzegovina-the-hague-tribunal-s-impact-in-a-postwar-state>.

²⁶ D. Erjavec, *dz. cyt.*

Dodatkowo wskazać należy, iż przygotowano podręczniki, by pomóc w pracy Trybunałowi dla Bośni i Hercegowiny, jak i innym sądom w byłej Jugosławii. Dzięki takim wskazówkom sądy powinny pracować zgodnie z międzynarodowymi standardami i móc zakończyć sprawy. Nie uniknięto jednak błędów, które mają być naprawione. Podręczniki kierowane są do mieszkańców krajów byłej Jugosławii, stąd przede wszystkim należałoby zadbać o tłumaczenia podręcznika na języki tych państw²⁷. Wydaje się, że w zamierzeniu miały one przygotować sądownictwo tych państw do samodzielnego funkcjonowania bez międzynarodowego wsparcia.

Funkcjonowanie Międzynarodowego Trybunału Karnego²⁸ do pewnego stopnia potwierdza regułę osądzania sprawców zbrodni międzynarodowych przez sądy krajowe, jako że MTK oparty jest na zasadzie komplementarności, z której wynika zasada osądzania sprawców najcięższych zbrodni przez MTK jedynie, gdy sądy krajowe nie mogą lub nie chcą tego zrobić²⁹. Zatem, co do zasady, to do sądów krajowych powinno należeć osądzanie za zbrodnie objęte jurysdykcją przedmiotową MTK. Sądy krajowe powinny współpracować z MTK, o ile państwa ratyfikowały Statut MTK.

²⁷ Por. *tamże*.

²⁸ Bośnia i Hercegowina podpisała Statut MTK 17 lipca 2000 r. Dokumenty ratyfikacyjne złożyła 11 kwietnia 2002 r., <http://www.icc-cpi.int/Menus/ASP/states+parties/Eastern+European+States/Bosnia+and+Herzegovina.htm>.

²⁹ Por. preambuła Statutu MTK oraz art.17 Statutu MTK.